

IDENTIFIKÁCIA HLAVNÝCH TYPOV KONFLIKTOV PRI VYUŽÍVANÍ PRODUKČIE LESOV V CHRÁNENÝCH ÚZEMIACH

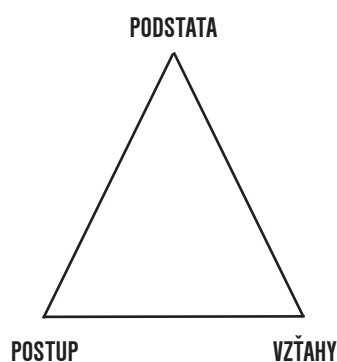
Martina Štěrbová • Zuzana Sarvašová

Definícia a manažment konfliktov

Kusá (2006) definuje konflikt ako výraz zápasu medzi dvoma, resp. viacerými vzájomne závislými stranami, ktoré vnímajú ciele druhej strany ako nekompatibilné so svojimi vlastnými cieľmi, zdroje ako nedostatkový tovar a seba navzájom ako sokov rušiacich sa pri dosiahnutí vlastných cieľov.

Mnohé diskusie sa týkajú riešenia konfliktov. Možno súhlasiť s tým, že konkrétne spory sa dajú vyriešiť, ale niektoré politické konflikty sú zložité a trvalé, často spojené so spoločenskými, kultúrnymi, ekonomickými a vedeckými aspektmi. Komplexné konfliktné situácie nemusia byť nikdy vyriešené tak, že sa dosiahne dohoda, ukončujúca nezlučiteľnosti, ktoré spôsobili konflikt. Skôr sa mnohé zložité konflikty dajú dobre zvládnuť tak, aby konfliktná situácia a špecifické námietky, ktoré z nej vyplývajú, nemali ničivé dopady. V dôsledku toho sa používa termín „manažment“ konfliktov (Daniels & Walker 1997; Daniels et al. 1996).

Manažment konfliktov možno považovať za „dosiahnutie pokroku“ v troch základných dimenziách konfliktnej situácie: podstata, postup, vzťahy (Obrázok 1).

Obrázok 1. Progresívny trojuholník manažmentu konfliktov (Walker & Daniels 1997)

Takéto zobrazenie riadenia konfliktov ilustruje, že akákoľvek konfliktná situácia zahŕňa vecné, procedurálne a vzťahové dimenzie, a spočiatku sa rieši prostredníctvom ktorejkoľvek z troch dimenzií. V rámci týchto dimenzií je možné preskúmať a hodnotiť ďalšie prvky konfliktu, ako sú vzájomná závislosť, úlohy, ciele, problémy a zdroje nekompatibility. Hodnotenie je pritom dôležitým prvým krokom v procese konštruktívneho manažmentu konfliktov (Walker & Daniels 1997).

Vzťah lesného hospodárstva a ochrany prírody

Lesné hospodárstvo (LH) a ochrana prírody majú nezastupiteľné miesto v kontexte iných prierezových a odvetvových politík, teda nemožno ich chápať ako samostatné a oddelené odvetvia.

Záujem o lesy na Slovensku vyplýva najmä zo skutočnosti, že na relatívne malej ploche sa nachádzajú rôznorodé prírodné pomery a rozličné typy lesov, od nížinných po vysokohorské. Navyše ako konštatuje Maglocký et al. (2006), najviac chránených území SR je na lesnom pôdnom fonde, čo potvrdzujú aj údaje zo Zelenej správy (2016). Lesné

ekosystémy predstavujú viac než 60 % z celkovej výmery chránených území s druhým až piatym stupňom ochrany. V rámci siete chránených území NATURA 2000, pokrývajú Územia osobitného významu 11,7 % výmery SR, prekrytie so súčasným systémom ochrany prírody a krajiny je 86 %. Chránené vtáčie územia pokrývajú 23,5 % územia Slovenskej republiky, z čoho je podiel lesných pozemkov 53 %.

Porovnaním hlavných úloh, postojov a presvedčení LH a ochrany prírody, ako aj spôsobu ich zabezpečovania dospějeme k záveru, že medzi nimi existujú podstatné rozdiely. Hodnotové systémy aktérov lesníckej koalície sú orientované ekonomicky, teda sú zamerané na vlastníkov a celú spoločnosť. Ekologická koalícia sústreďuje svoju pozornosť na ochranu ekologickej integrity lesa pre celú spoločnosť (ŠÁLKA 2008). Obe uvedené skupiny aktérov sa snažia presadiť svoje záujmy cez verejnú politiku (Schäfers 1998; Krott 2001; Glück 2002). V rámci jednotlivých záujmov zainteresovaných strán pritom existuje snaha o identifikáciu hlavných konfliktov a pokus o ich vyriešenie k spokojnosti oboch strán.

Konflikty vyplývajúce z využívania produkcie lesov v chránených územiach

V súvislosti s využívaním produkcie lesov v chránených územiach, možno vo vzťahu LH a ochrany prírody identifikovať nasledujúce hlavné konflikty, vyplývajúce z:

- **rôzneho prístupu k obhospodarovaniu lesov**

Koncepcia LH vychádza z predpokladu „prírode blízkeho“ (environmentálne priaznivého) hospodárenia v lese a snaží sa o rešpektovanie biologických procesov v lesných ekosystémoch a tým o zabezpečenie ochrany prírody v lese. Lesníctvo je odvetvie, ktoré hospodári s prírodnými zdrojmi a stojí na troch hlavných pilieroch – ekonomickom, ekologickom a sociálnom. Tieto majú byť vzájomne prepojené, nielen pre trvalú a hospodársky efektívnu produkciu dreva, ale aj pre ciele zabezpečovanie ďalších verejných záujmov na lesoch. Hovoríme o antropocentrickom prístupe. Nejde tu len o prírodné procesy, ale aj o procesy hospodárske. Ak by v LH malo ísť len o produkciu dreva, je to krajnosť, s ktorou nesúhlasia ani predstavitelia lesníckeho sektora (Konôpka 2008).

Koncepcia ochrany prírody je založená hlavne na regulatívnej ochrane druhov a území, pôvodných prírodných a biotických systémov, existenčných podmienok pre vzácne a ohrozené rastliny, živočíchy a nerasty a prirodzenej genézy pôvodných systémov organizmov, pričom akceptuje len prírodné procesy. Vylučuje, alebo obmedzuje zásahy človeka do lesných ekosystémov v chránených územiach, a to často aj vtedy, ak nemajú prírodný charakter. Preferuje biocentrický prístup. Predstavy ochrancov prírody vedú mnohokrát i k snahe o ponechanie veľkej časti chránených území bez hospodárskeho zásahu, ochrany proti škodlivým činiteľom a bez rešpektovania vlastníckych práv k lesu, či k vyhláseniu najprísnejšieho piateho stupňa ochrany v neprirodzených a zmenených porastoch (Dobšinská & Šálka 2009).

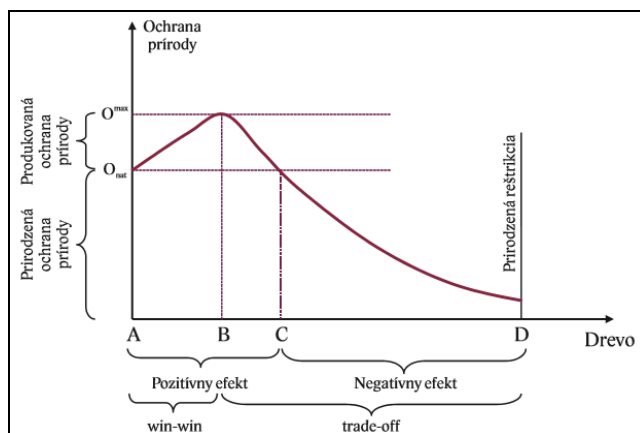
- **rôzneho pohľadu na produkciu dreva**

Z pohľadu lesníckej politiky predstavuje prírode blízke hospodárenie a produkcia dreva konkurenciu medzi aktérmi zameranými na ekologické a ekonomické ciele pri využívaní lesa (Šálka 2008).

Lesnícka koalícia sa snaží presadzovať primát produkcie dreva a z neho plynúce príjmy z LH vo forme príjmov z majetku a práce. Hodnotová orientácia ekologickej koalície vychádza z biocentrizmu a teórie ekologickej rovnováhy (ŠÁLKA et al. 2017).

Možný priebeh vzťahu medzi produkciou dreva a ochranou prírody znázorňuje Obrázok 2.

AK lesný podnik hospodári metódami prírode blízkeho lesného hospodárstva zabezpečuje aj ochranu prírody na prirodzenej úrovni. Je zabezpečená napríklad prirodzená biodiverzita. Lesný podnik však môže uskutočniť opatrenia, ktoré mu znížia náklady na obhospodarovanie lesa, alebo zvýšia výnosy z dreva (AB). Tieto opatrenia môžu zvýšiť aj biodiverzitu z O_{nat} na O^{max} , lebo sa zvýši veľkosť holiny a na ploche sa zvýši aj zastúpenie svetlomilných rastlín. Funkcie lesa môžeme považovať za komplementárne, situácia medzi aktérmi LH a ochrany prírody je harmonická (win-win). Ďalším využívaním holín sa však biodiverzita môže začať znižovať (pokles z O^{max} na O_{nat}), aj keď produkcia dreva ešte rastie (BC). Celkovo však ešte hospodárenie lesného podniku spôsobilo oproti prirodzenej miere biodiverzity pozitívny efekt (AC) a produkovalo zvýšenú mieru biodiverzity. Od O^{max} nastupuje situácia „trade off“, čiže zvyšovanie produkcie dreva spôsobuje úbytok biodiverzity. Vzťahy medzi produkciou dreva a biodiverzity sú konkurenčné a vzťahy medzi aktérmi LH a ochrany prírody sú konfliktné (Šálka et al. 2017).

Obrázok 2. Príklad vzťahu medzi dvomi funkciami lesa (podľa Moser et al. 2008)

- **uplatňovania vlastníckych práv**

Vlastníci lesa majú v tomto prípade na zreteli najmä zabezpečenie rešpektovania ich práv k lesným pozemkom. Problém vlastníckych práv predstavuje jednu z hlavných hodnôt lesníckej koalície, pričom ekologická koalícia kladie dôraz na čím vyššiu ochranu bez ohľadu na vlastníkov a ich práva (Dobšinská & Šálka 2009). Tento konflikt pretrváva už od 90. rokov minulého storočia, keď sa po reštitúcii práv obhospodarovať súkromné lesy stretol v chránených územiach s prístupom k ochrane prírody, založenom na príkazoch a zákazoch umocnených prijatím zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny a vystupňoval sa vyhlasovaním území NATURA 2000. Vlastníci lesa sú vo vzťahu k reprezentantom ochrany prírody nespokojní predovšetkým so spôsobom komunikácie v súvislosti so zaradením vybraných lokalít do návrhov chránených území, ako aj so snahou presadzovať svoje postoje a presvedčenia na úkor lesníckej koalície bez dohody a kompenzácií.

- **prístupu k ochrane biodiverzity**

Ochrana biodiverzity sa vykonáva rôznymi spôsobmi. Napríklad priamo ochranou jedincov druhov rastlín, živočíchov a jedincov drevín pred ich poškodením, alebo obmedzovaním činnosti v chránených územiach systémom zákazov a súhlasov, aby sa zachovali ekosystémy a tým aj podmienky pre existenciu druhov, resp. usmerňovaním činnosti pri ktorých je predpoklad, že by mohli spôsobiť škody na prírode. Tento systém sa pravdepodobne nebude môcť v blízkej dobe zmeniť, lebo pre Slovensko sú záväzné smernice EÚ na ochranu biotopov a vtákov, ktoré sú jednoznačne zamerané na ochranu biodiverzity.

Unikátne bohatstvo pôvodných lesov vyžaduje špeciálny manažment (Halada et al. 2004), ktorý zachovanie a ochranu biodiverzity nadraduje nad ekonomické ciele.

V súvislosti s ochranou biodiverzity je lesnícka činnosť usmerňovaná až obmedzovaná už pri príprave PSL záväznými stanoviskami orgánov ochrany prírody. Podobne sa záväzné stanoviská vydávajú aj pri výstavbe lesných ciest, prípadne iných stavieb, pri vyňatí lesných pozemkov z plnenia funkcií lesov, alebo pri obmedzení využívania funkcií lesov na lesných pozemkoch.

Konflikty vyplývajúce z rôznych predstáv lesníckej koalície a zástupcov ekologických záujmov o zabezpečovaní ochrany prírody a biodiverzity rieši štát opatreniami verejnej politiky (napr. dane, poplatky, odvody, subvencie, obchodovateľné emisné kvóty, dary, certifikácia a pod.).

Prípadové štúdie zo zahraničia

Poľsko

V súčasnej dobe je v Poľsku chránených 33 % územia. Mnohé aspekty ustanovení lesného zákona sú v súlade s cieľmi ochrany životného prostredia. Situácia v praxi však nie je vždy ideálna a aj tu dochádza k vzájomným kolíziám noriem a hodnôt a následným konfliktom medzi ochranou prírody a LH. Často je potrebné zavádzať zmeny, aby sa zabezpečilo súčasne využívanie oblastí a ochrana existujúcich druhov a biotopov. Niekedy sa ostatné hodnoty mimo životného prostredia stávajú dôležitejšími a ich vykonávanie je nevyhnutné pre zabezpečenie spoločných záujmov. Ide hlavne o prípady nutnosti odstrániť stromy alebo kríky, ktoré bránia viditeľnosti signalizácie, alebo prevádzke železničného zariadenia, podľa ustanovení železničného zákona, alebo viditeľnosti štátnych hraníc v zmysle zákona o ochrane štátnych hraníc (Cieľak 2010).

Neexistujú žiadne špeciálne postupy a nariadenia, ktoré by riešili konflikt medzi cieľom ochrany prírodných procesov (prírodná obnova bez akéhokoľvek zásahu) a lesníckym prístupom (povinná ochrana lesa spracovaním kalamiť). Taktiež otázka najlepšieho postupu, ktorý by sa mal vykonať v prípade napadnutia porastu hnilobou, hubami, resp. hmyzom, je sporná (Sokołowski 2002). Zákon sa pokúša nájsť metódy na zosúladienie týchto rozdielov tým, že explicitne uprednostňuje určité hodnoty na úkor iných (čo však najčastejšie neprináša dobré výsledky), alebo snahou priradiť význam hodnotám, v dôsledku ktorých sa nezrovnalosti dostanú na minimálnu úroveň alebo zmiznú (napr. zavedenie princípu trvalej udržateľnosti lesného hospodárstva), resp. vytvorením metód na dosiahnutie kompromisu (princíp proporcionality). Dôležitou otázkou však zostáva, či by vzniknuté konflikty mali byť vždy vyriešené s dôrazom na najvyššie aspekty (Czeperko et al. 2010).

Rakúsko

Chránených je tu zhruba 28 % územia. V oblasti ochrany životného prostredia a prírody a spadajú zákony pod kompetencie jednotlivých spolkových štátov, ktoré podporujú manažment chránených území, kontrolujú ich a implementujú ochranné programy.

V národných parkoch (NP) je väčšia komunikácia s miestnymi obyvateľmi a vlastníkami pôdy. Najmenej raz ročne sa koná Fórum NP. Správy národných parkov sú spoločnosti s ručením obmedzeným, ktoré môžu voľne podnikáť. Finančné prostriedky získavajú zo štátneho a federálneho rozpočtu a z vlastných príjmov za služby. Ich najväčšími výdavkami sú náhrady za obmedzenie práv vlastníkom pôdy v prísne chránených územiach, kde sú lesnícke činnosti ako aj iný manažment územia zakázané, alebo sú tam stanovené osobitné hospodárske opatrenia. Kompenzačné platby sa vzťahujú ako na súkromné, tak aj na verejné lesy. Platí pravidlo, že chránené územia sa prednostne vyhlasujú na štátnej pôde. Z dôvodu vyhnutia sa konfliktom so súkromnými vlastníkami sa preferuje dobrovoľnosť záväzkov ochrany prírody. V porovnaní s platením ujmy a problémami s obhospodarovaním sa preferuje odkúpenie územia zo súkromných rúk. Vyvlastnenie z dôvodu ochrany prírody nie je možné, vzťahuje sa len na stavbu ciest alebo elektrovodov. V prípade rozporov existuje riziko dlhých prieťahov a súdnych konaní, čo spôsobuje politické problémy. Dôležitým faktorom pre rozhodovanie je aj veľkosť územia, hranice a podiel plochy z chráneného územia.

Ohľadom regulatívnych nástrojov v obhospodarovaní lesov v CHÚ bola v minulosti, podobne ako na Slovensku, nejasná situácia. Od roku 2002 však federálny rakúsky zákon o lesnom hospodárstve hovorí, že v striktné chránených oblastiach sa predpísané hygienické opatrenia môžu obísť len v prípade, ak nespôsobia ohrozenie ďalším lesným oblastiam.

Švajčiarsko

Chránené územia tu pokrývajú iba 6,5 % územia, pričom tu existujú tri kategórie parkov národného významu. Cieľom zriaďovanie parkov nie je chrániť prírodné procesy bez prítomnosti ľudí. V parku sa zohľadňujú aj kultúrne, sociálne a ekonomické aspekty. Federálne orgány uznávajú iba parky založené na regionálnych iniciatívach. Miestna komunita sa musí zúčastňovať na naplánovaní, vyhlásení a fungovaní parku, ako aj na jeho sponzorovaní. Aby bolo možné získať „značku“ parku a uchádzať sa o finančnú podporu, musia byť splnené stanovené kritériá. Následne môžu značku využívať parkom certifikovaní podnikatelia a subjekty v okolí NP, profitujú z neho aj miestni obyvatelia, majitelia pôdy a podnikatelia. Dotácie na vznik a fungovanie parkov poskytuje federácia, ako aj kantóny. Ďalším zdrojom sú príjmy z členských príspevkov (napr. obce, regionálne podniky, súkromné osoby), súkromné sponzorstvo, a poplatky za udelenie licencie na využívanie značky parku na tovary a služby predávané podnikmi pôsobiacimi v okolí NP.

Záver

Väčšina z nás má so slovom konflikt spojené výhradne negatívne asociácie. Ide predovšetkým o nezhodu rozumne sa dohodnúť s druhou stranou, či napätie vo vzájomných vzťahoch. Často sa mylne domnievame, že konflikt a jeho vyriešenie môže mať len jedného víťaza. Avšak dobré riadenie konfliktu môže prispieť k zlepšeniu vzťahov zúčastnených strán, môže byť zdrojom inovácií a kreatívnych nápadov aj pre ďalší vývoj spolupráce.

Vyváženie vzťahov lesného hospodárstva a ochrany prírody, s cieľom zachovať záujem jednotlivých skupín, je významným problémom súčasného smerovania lesného hospodárstva.

Podakovanie

Táto práca bola podporená z projektu Výskum a vývoj pre inovácie a podporu konkurencieschopnosti lesníckeho sektora, financovaného z rozpočtovej kapitoly MPRV SR (prvok 08V0301) a Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV 15-0715.

Literatúra

- Cieľak, Z., 2010: Status ontologiczny wartości w prawie (zarys problemu). In: Cieľak, Z., Fogel, A. (ed.): Wartości w planowaniu przestrzennym. Warszawa : Instytut Gospodarki Przestrzennej i Mieszkalnictwa, 225 s.
- Czeperko, J., Geszprych, M., Golos, P., 2017: Basic assumptions for forest management and nature conservation from axiological, legal, and economic perspective. *Folia Forestalia Polonica, series A – Forestry*, 59(1): 68–78.
- Daniels, S. F., Walker, G. B., Carroll, M. S., Blatner, K. A., 1996: Using collaborative learning in fire recovery planning, *Journal of Forestry*, 94(8): 4–9.
- Dobšinská, Z., Šálka, J., 2009: Vzťahy lesníctva a ochrany prírody na Slovensku v kontexte prístupu advokačných koalícií. *Politologický časopis*, 16(4): 309–334.
- Glück, P., 2002: Politik und Raumplanung. Studienunterlagen, Wien : BOKU, 265 s.
- Halada, L., Ružičková, H., David, S., 2004: Lúky Národného parku Poloniny – súčasnosť a budúcnosť. In: Midriak, R. (ed.): Biosférické rezervácie na Slovensku, V. zborník referátov z 5. národnej konferencie o BR Slovenska, 29. – 30. 9. 2004 v Novej Sedlici, s. 41–48.
- Konôpka, J., 2008: Lesníctvo a ochrana prírody. *Les & letokruhy* (3). [online], [cit. 2017-10-27], dostupné na internete: <<http://www.lesmedium.sk/casopis-letokruhy/2008/letokruhy-2008-03/lesnictvo-a-ochrana-prirody>>
- Krott, M., 2001: Politikfeldanalyse: Forstwirtschaft: Eine Einführung für Studium und Praxis, Berlín : Parey, 254 s.
- Kusá, D., 2006: Riešenie konfliktov. Bratislava : ESF-ERUAL, 54 s.
- Maglocký, Š. et al. 2006: Ochrana flóry v Slovenskej republike. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, 180 s.
- Moravčík, M., 2012: Lesnícky pohľad a manažment lesov v chránených územiach. *Les & letokruhy* (11). [online], [cit. 2017-10-27], dostupné na internete: <<http://www.lesmedium.sk/casopis-letokruhy/2012/letokruhy-2012-11/lesnicky-pohlad-a-manazment-lesov-v-chranenych-uzemiach>>
- Moser, M. et al., 2008: Inwertsetzung von Waldwerten und Waldleistungen, Ergänzungsbeitrag zur COST Action E45, Professur für Umweltpolitik und Umweltökonomie, ETH Zürich, 85 s.
- Schäfers, B., 1998: Grundbegriffe der Soziologie, Opladen : Leske + Budrich, 449 s.
- Sokołowski, A., 2002: Wpływ kornika drukarza na skład zbiorowisk leśnych w Puszczy Białowieskiej. *Prace Instytutu Badawczego Leśnictwa, Ser. A*, 1, s. 17–30.
- Šálka, J., 2008: Vzťah lesného hospodárstva a ochrany prírody. In: Kazda, R. (ed.): Alternatívy rozvoja lesného hospodárstva. Bratislava, Konzervatívny Inštitút Milana Rastislava Štefánika, s. 142–155.
- Šálka, J., Dobšinská, Z., Sarvašová, Z., Štěrbová, M., Paluš, H., 2017: Lesnícka politika. Zvolen, Technická univerzita vo Zvolene, 275 s.

Walker, G. B., Daniels, S. E., 1997: Foundations of natural resource conflict: conflict theory and public policy. In: Solberg, B., Miina, S. (ed.): Conflict Management and Public Participation in Land Management. EFI Proceedings No. 17, s. 13–37.

Ing. Martina Štěrbová, PhD.^{1,2}, Ing. Zuzana Sarvašová, PhD.¹

¹ Národné lesnícke centrum – Lesnícky výskumný ústav, T. G. Masaryka 2175/22, 960 92 Zvolen, email: sterbova@nlcsk.org

² Technická univerzita vo Zvolene, Lesnícka fakulta, T. G. Masaryka 24, 960 53 Zvolen